

**JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARIDAN OZOD QILINGAN
SHAXSLARNI IJTIMOIIY-PSIXOLOGIK REABILITATSIYA
QILISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH**

Baxromov Og'abek Baxrom o'g'li

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi 3-kurs kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20723550>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada jazoni ijro etish muassasalaridan (JIEM) ozod qilingan shaxslarni jamiyatga ijtimoiy-psixologik jihatdan qayta moslashtirish (resotsializatsiya) jarayonining nazariy va amaliy muammolari tahlil qilingan. Sobiq mahkumlarning erkin hayotga qaytishidagi "institutsionalizatsiya sindromi", ijtimoiy stigmata (tamg'alanish), bandlik va uy-joy bilan bog'liq qiyinchiliklarning retsidiv (qayta) jinoyatchilikni keltirib chiqarishdagi o'rni ilmiy asoslangan. Muammoni hal etishda Norvegiya ("Yarim yo'l uylari"), Yaponiya (Kongo-kay ko'ngillilar instituti) va AQShning (Reentry programs) ilg'or xorij tajribasi qiyosiy o'rganilib, O'zbekiston Respublikasi probatsiya xizmati hamda mahalla institutlarining profilaktik faoliyatini takomillashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: ijtimoiy rehabilitatsiya, probatsiya xizmati, resotsializatsiya, sobiq mahkumlar, qayta jinoyatchilik (retsidiv), institutsionalizatsiya sindromi, ijtimoiy moslashuv, xorij tajribasi.

Аннотация: В данной научной статье анализируются теоретические и практические проблемы процесса социально-психологической реадaptации (ресoциализации) лиц, освобожденных из учреждений исполнения наказаний (УИН). Научно обоснована роль «синдрома институционализации», социальной стигматизации, трудностей с трудоустройством и жильем в возвращении бывших осужденных к свободной жизни и возникновении рецидивной преступности. В решении проблемы изучен передовой зарубежный опыт Норвегии («Дома на

Contact: 99 826 99 56

полпути»), Японии (институт волонтеров Конго-кай) и США (программы Reentry), разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию профилактической деятельности службы пробации и института махалли Республики Узбекистан.

Ключевые слова: социальная реабилитация, служба пробации, ресоциализация, бывшие осужденные, рецидивная преступность, синдром институционализации, социальная адаптация, зарубежный опыт.

Abstract: This scientific article analyzes the theoretical and practical problems of the process of socio-psychological readaptation (resocialization) of persons released from penitentiary institutions. The role of the "institutionalization syndrome", social stigmatization, difficulties with employment and housing in the return of former convicts to free life and the emergence of recidivism are scientifically substantiated. In solving the problem, the advanced foreign experience of Norway ("Halfway houses"), Japan (Kongo-kai volunteer institute), and the USA (Reentry programs) was comparatively studied, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the preventive activities of the probation service and the mahalla institute of the Republic of Uzbekistan.

Keywords: social rehabilitation, probation service, resocialization, former convicts, recidivism, institutionalization syndrome, social adaptation, foreign experience.

Jinoiy jazolarni ijro etish tizimining asosiy maqsadi shaxsni faqatgina jazolash emas, balki uni axloqan tuzatish va qonunga itoatkor fuqaro sifatida jamiyatga qaytarishdan iborat. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda jazoni o'tab chiqqan shaxslarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Biroq, statistik ma'lumotlar va kriminologik tahlillar shuni ko'rsatadiki, ozodlikka chiqqan shaxslarning ma'lum bir qismi ijtimoiy hayotda o'z o'rnini topa

olmay, qisqa muddat ichida yana jinoyat sodir etib, qamoqxonaga qaytmoqda (retsdiv jinoyatchilik).

Bu jarayonning negizida turgan asosiy muammo — sobiq mahkumlarning ijtimoiy-psixologik rehabilitatsiyasi to'liq va tizimli ishlayotganligidir. Yillar davomida yopiq muassasada, qat'iy rejim va buyruq ostida yashashga o'rgangan shaxs birdaniga o'zi uchun erkin qaror qabul qilishi kerak bo'lgan muhitga tushib qolganda og'ir psixologik inqirozni boshdan kechiradi.

Sobiq mahkumlarning jamiyatga moslashishiga xalaqit beruvchi asosiy omillar quyidagilardan iborat:

- **"Institutsionalizatsiya" (qamoqxona) sindromi:** Uzoq muddat ozodlikdan mahrum qilish joylarida bo'lgan shaxslarda o'zgarishlarga nisbatan qo'rquv va qamoqxona submadaniyatiga ruhiy tobelik shakllanadi. Ular tashqi dunyodagi zamonaviy texnologiyalarga, yangi ijtimoiy munosabatlarga moslasha olmaydi va ko'pincha qamoqxonani "eng xavfsiz va tushunarli joy" sifatida qabul qila boshlaydi.
- **Ijtimoiy stigmatizatsiya (tang'alash):** Jamiyat, qarindoshlar va ish beruvchilar sudlangan shaxsga doimiy ravishda "jinoyatchi" sifatida qaraydi. Uning ishonchni oqlashga bo'lgan urinishlari ko'pincha shubha bilan qabul qilinadi. Ishga qabul qilishdagi yashirin rad etishlar sobiq mahkumni qonuniy yo'l bilan pul topishdan umidini uzishiga sabab bo'ladi.
- **Oila va ijtimoiy aloqalarning uzilishi:** Jazo muddatini o'tash vaqtida ko'plab mahkumlarning oilalari buziladi, qarindoshlari mendan kechadi. Ozodlikka chiqqan shaxs qaytishga uyi, tayanch bo'ladigan yaqinlari yo'qligi sababli to'g'ridan-to'g'ri eski jinoiy aloqalariga (jinoiy guruhlariga) murojaat qilishga majbur bo'ladi.

Rivojlangan davlatlar sobiq mahkumlarning retsdiv jinoyatchiligini kamaytirish maqsadida o'ziga xos ijtimoiy-psixologik ko'prik vazifasini bajaruvchi institutlarni yaratganlar:

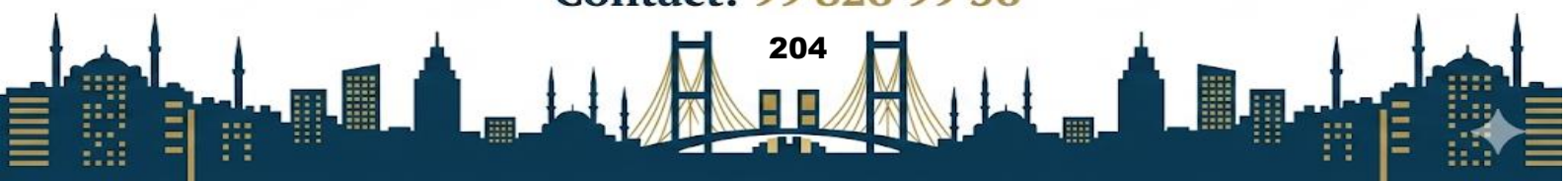
- **Norvegiya ("Yarim yo'l uylari" - Halfway Houses):** Norvegiyada mahkum jazosining oxirgi oylarini qamoqxonada emas, balki erkin jamiyat ichida joylashgan maxsus yotoqxonalarda ("yarim yo'l uylari"da) o'tkazadi. Ular kunduzi shaharda o'z mutaxassisligi bo'yicha ishlaydi, maosh oladi, kechqurun esa nazorat ostidagi yotoqxonaga qaytadi. Bu usul shaxsning to'liq ozodlikka chiqishdan oldin jamiyat ritmiga moslashishini kafolatlaydi. Norvegiyada retsidiv darajasi dunyodagi eng past ko'rsatkichlardan biri (20% atrofida) hisoblanadi.

- **Yaponiya ("Hogoshi" ko'ngillilar instituti):** Yaponiyada probatsiya xizmati bevosita jamoatchilik bilan integratsiya qilingan. Sobiq mahkumlarga professional politsiyachilar emas, balki davlat tomonidan maxsus o'qitilgan obro'li ko'ngillilar — "Hogoshi"lar biriktiriladi. Hogoshi sobiq mahkumga do'st, maslahatchi va ish topishda kafil sifatida yordam beradi, uning ijtimoiy stigmaga uchrashiga yo'l qo'ymaydi.

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (Reentry Programs):** AQShda mahkumni ozodlikka tayyorlash u qamoqdan chiqishidan 6 oy oldin boshlanadi. "Reentry" (Qayta kirish) dasturlari doirasida unga ID-karta (hujjatlar) to'g'rilab beriladi, uy-joy va bandlik xizmatlari bilan oldindan shartnomalar tuziladi. Qamoqdan chiqqan kuniyoq uning qayerda yashashi va ishlashi aniq bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasida jazoni ijro etish muassasalaridan ozod qilingan shaxslarning ijtimoiy moslashuvini ta'minlash va retsidiv jinoyatchilikning oldini olish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, Norvegiya tajribasi asosida yirik sanoat zonalari va ishlab chiqarish klasterlari qoshida IIV Probatsiya xizmati nazorati ostida faoliyat yurituvchi "Ijtimoiy moslashuv markazlari" (Yarim yo'l uylari)ni tashkil etish. Ozodlikdan mahrum qilish jazosining o'talmay qolgan qismi axloq tuzatish ishlari yoki ozodlikni cheklash jazosiga almashtirilgan yashash joyi yo'q shaxslarni ushbu markazlarga joylashtirish va kafolatli ish bilan ta'minlash mexanizmini yuridik mustahkamlash.

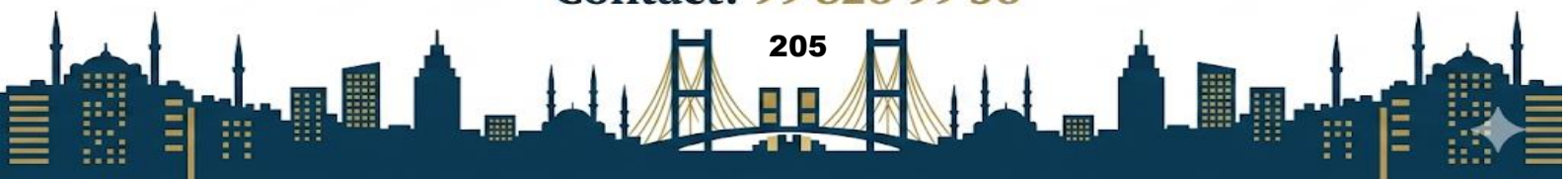
Ikkinchidan, IIV va Kambag'allikni qisqartirish va bandlik vazirligi hamkorligida sobiq mahkumlar uchun mo'ljallangan maxsus **"E-Bandlik reabilitatsiyasi"** yopiq elektron platformasini ishga tushirish. Ushbu platforma orqali tadbirkorlarga sudlangan shaxslarni ishga qabul qilganlik uchun beriladigan soliq va boshqa ijtimoiy imtiyozlarni avtomatlashtirilgan tarzda taqdim etish (subsidiyalash) amaliyotini kengaytirish.

Uchinchidan, JIK va probatsiya to'g'risidagi idoraviy hujjatlarga **"Ozodlikka tayyorlash bosqichi"** konsepsiyasini kiritish. Unga ko'ra, mahkum muassasadan ozod bo'lishidan 3 oy oldin uning yashash joyidagi profilaktika inspektori, probatsiya xodimi va mahalladagi ijtimoiy xodim uning oilaviy-maishiy va ish joyi sharoitlarini to'liq tayyorlashni o'z zimmasiga olishi qat'iy vazifa qilib belgilanishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, jazoni o'tab chiqqan shaxsning keyingi taqdiri faqatgina uning o'ziga bog'liq emas. Jamiyat unga qanday qo'l cho'zishi, qoralash o'rniga to'g'ri yo'lga solishi uning qayta jinoyat ko'chasiga kirmasligi uchun asosiy qalqon vazifasini o'taydi. Sobiq mahkumlarning to'laqonli ijtimoiy-psixologik reabilitatsiyasi — bu jamiyat osoyishtaligi va xavfsizligining eng ishonchli sarmoyasidir.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi. – Elektron resurs: <https://lex.uz>.
3. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi jinoiy jazolarni ijro etish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3384-son Qarori.
4. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
5. Inog'omjonova Z.F., To'laganova G.Z. "Jinoyat-protsessual va jinoyat-ijroiya huquqi". Darslik. – Toshkent: TDYU, 2021.

SCIENTIFIC CONFERENCE OPEN PROCEEDINGS

Global Academic Knowledge Repository

6. Petersilia, J. "When Prisoners Come Home: Parole and Prisoner Reentry". Oxford University Press, 2003.
7. Shamma, V. L. "The Pains of Freedom: Assessing the Ambiguity of Scandinavian Penal Exceptionalism on Norway's Prison Island". Punishment & Society, 2014.
8. Ministry of Justice, Japan. "White Paper on Crime: Rehabilitation of Offenders and the Hogoshi System". Tokyo, 2022.

Contact: 99 826 99 56

